

HEILAUF ZSUZSANNA

dr.Bókay Árpád - Tudós a helyi közéletben

150 éve született dr. Bókay Árpád, a gyógyszeratan egyetemi tanára, az orvosdinasztia neves tagja. Egy ismert és elismert orvosprofesszor életének érdekes fejezetére, rendhagyó elemére szeretném felhívni a figyelmet, mely a közéleti szerepen túl az épített környezet formálásához is hozzájárult: egy (ma nevét viselő) kertvárosi jellegű telep kialakításában, és ezen keresztül a mai XVIII. kerület, mint önálló település magjának létrehozásában, formálásában betöltött szerepéhez. A XVIII. kerületben élők, vagy az ide látogatók gyakran teszik fel a kérdést, vajon mi az oka, hogy annyi minden viseli Bókay nevét, őrzi emlékét. (utca, játszótér, iskola, sport és kulturális centrum).

Bókay – édesapja nyomdokaiba lépve –1879-ben szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Az egyetemen előbb a gyógyszeratani és általános kórtani tanszéken Balogh Kálmán mellett dolgozott, majd az új épületbe költöző Korányi-klinikán lett tanársegéd. 1880 őszén ismerte meg későbbi feleségét – Herrich Károly miniszteri osztálytanácsos leányát – Szidóniát. Herrich a Tisza szabályozásánál dolgozott, 1850-től mint főmérnök. Az 1860-as évek második felében vásárolt birtokot Szent Lőrinc pusztán, mely a mai kistésti Határ úttól egészen Vecsés határáig terjedt. Ennek északi, lakatlan részét az Üllői út mellett – szabályos sakktáblaszerű utcahálózatot kialakítva – 811 házhelyre parcellázta és árulta. Az olcsó házhelyek hamar gazdára találtak. Az ekkor „*Colonie Klein Pesth*”-nek nevezett település lett a későbbi Kistést (a mai XIX. kerület) központja. Birtokának másik végében, a mai pestszentlőrinci Bókay-kert területén állt a nyaralója. Amikor Bókay Árpádot 1883-ban kinevezték a kolozsvári egyetem általános kórtani és gyógyszeratani tanszékének élére, már ifjú feleségével érkezett meg Kolozsvárra, ahol közel egy évtizedet töltött. 1890-ben került vissza a budapesti egyetemre, de ez idő alatt is sokszor megfordultak a Herrich nyaralóban. (Bókay 1888-ban ide, Pusztá-Szent-Lőrincre keltezte tanulmánykötetét.) Haláláig tanított a pesti orvosi karon.

A pusztán, 1882-ben a beépített kistésti részekről távol, az Üllői út mellett, megkezdte működését a téglagyár. Elsősorban a nagy budapesti építkezésekhez készítették a téglát. 1887-ben, a szállítás megkönnyítése érdekében a gyár engedélyt kapott, hogy az Üllői úton egészen a Nagyvárad tégig egy keskeny vágányú iparvasutat építhessen. A kistéstieknek sikerült elérni, hogy a vasút személyszállító kocsikat is vigyen. Ez fennlődítette az építkező kedvet Szent Lőrinc pusztán is. Herrich Károly a téglagyárral szemben lévő, Üllői út melletti területet eladta. A következő évtizedben, kétutcai szélességben sűrű házsorok alakultak ki a Budapesti Családház Építő Egylet Pusztá Szent Lőrinci Csoportja szervezésében. Az első házat 1887-ben építették fel. Ez volt az Ezerház-telep. 1888-ban meghalt Herrich Károly, Szent Lőrinc pusztai birtokát 3 leánya örökölte meg egyenlő arányban. Az örökösök hivatalos képviselője Bókay lett, s apósa nyomdokaiba lépve egy új település létrehozásában szorgoskodott.

A századfordulóra a korábbi néhány száz főről - a 15 ezres lélekszámú Kistésthez tartozó - Pusztaszentlőrinc lakosságának száma közel 6000 főre emelkedett. Ezt a fejlődést látva - az Ezerház telep mögött - 1898-ban a Lajosmizsei vasútvonaltól egészen az Iparvasútig terjedő, az Üllői úttól délnyugatra fekvő 500 holdas területet a Herrich örökösök 1850 parcellára osztották, és eladásra kínálták. A terület méreteire jellemző, hogy a korábbi kistésti Herrich-féle parcellázáshoz képest kétszer annyi parcellát alakítottak ki.

A későbbi Bókaytelep (melyet az 1900-as évek elején időnként Herrichfalvaként emlegettek) parcellázásának

megkezdéséhez döntő lökést adhatott, hogy a századfordulón tovább javult a vasúti közlekedés. Az Üllői úti vonal villamosítását megkezdtek, a vonalat meghosszabbították, és a korábban óránként közlekedő járatokat negyedórásra sűrítették. A lajosmizsei vasútvonalon a Kispest és Lőrinc közötti vasúti megállóhoz teherpályaudvart építettek ki.

Elsősorban lazakertvárosi beépítésre alkalmas, nagy telkeket kínáltak. A kisperesthez hasonlóan sakktáblaszerű utcabeosztást alkalmaztak, de itt a telepszerkezetet befolyásolták a már kialakult, a területet szögben metsző, fasorral beültetett bekötőutak, melyek részben a majorsági központhoz, részben a mai Gilice téri magaslati ponthoz futottak. Ugyanúgy, mint Kispesten Herrich, a telep középső részén teret jelöltek ki és ajánlottak középületek – elsősorban templom – építésére. A nagyméretű parcellák, széles utak lehetőséget adtak egy városias, de kertvárosi jellegű telep kialakulására – az új telep lakói nem mezőgazdasági termelésből éltek, hanem elsősorban Budapesten és a helyben alakuló ipari üzemekben dolgoztak.

Bókay, mint az örökösök képviselője, komoly lobby és közéleti tevékenységet folytatott a terület fejlesztése érdekében: a kisperesti képviselőtestület közgyűlésein való tevékeny részvétellel, beadványokkal, javaslatokkal; a civil szféra erősítésével – mint a Szent Lőrinci Polgári Kör egyik megalakítója és elnöke – valamint személyes tekintélyével a megyei közhivatalokban és minisztériumokban. A telep folyamatos fejlesztésének zálogát az önállósulásban látta, ezért élére állt a mozgalomnak, mely Pestszentlőrinc község 1910-es megalakulásához vezetett.

Mely kérdéskörökben lépett fel Bókay?

Közlekedés javítása

Már 1898-ban részt vett a közös határban építendő vasútállomással, teherpályaudvarral foglalkozó ülésen, ez a parcellázandó terület mellett épült ki. 1903-ban Bókay olyan előterjesztést nyújtott be, mely szerint olyan tárgyalásokat kell kezdeményezni a tanulók és a városban dolgozók érdekében, melyek eredményeképpen – újpesti és rákospalotai mintára – kedvezményes, összekötött átszállójegyet bocsáthatnak ki, s a villamoskocsik közvetlen közlekedéssel egészen a Budapesti Városházig, és a Rókus kórházig jutottak volna el. Bókay szerepét a villamos-vasút ügyében elért eredményekben a helyi lapok is elismerték.

Villamosítás és villanyvilágítás

A kisperesti képviselőtestület 1900 közepén fogadta el a területére vonatkozó villanyvilágítási és villamosítási szerződést. Bókay azonnal javasolja, hogy Lőrincen is vezessék be a villamosvilágítást. 1901-ben kötötték meg a szolgáltatóval a lőrinci szerződést. Ennek eredményeképpen a település bizonyos pontjain kiépült a közvilágítás és a vezetékhálózat, amire magánszemélyek is csatlakozhattak.

Önállósítási mozgalom

Közterületek átadása, felajánlása

Bókay a birtokosok nevében már a parcellázás megkezdésekor, 1898-ban teret ajánlott fel templom és községház javára, melyet Kispest község vezetői nem fogadtak el, mert „*nem köthetik ki, hogy a község templomot, iskolát, óvodát, vagy színházat épít-e vagy séta, piacteret létesít. 5 éven belül s 30 év múlva sem lesznek a környéken lakóházak*”. A képviselőtestületen kívül a katolikus püspök is ellenezte a templomépítést, túl távol esőnek tartva azt. A századforduló után, a felajánlott 9 telket már az alakulófélben lévő új község tekintette induló vagyonának, s a katolikus egyház 1910-ben mégis felépítette kápolnáját a neki ajánlott területen. 1912-ben a reformátusok is ingyen telket kaptak Bókaytól, de itt végül nem épült templom.

Bókay több alkalommal javasolta Lőrincen piacter kialakítását, először 1901-ben. Később külön bizottság felállítását szorgalmazta ebben a kérdésben.

A parcellázott területen kialakított utcák és terek területét a birtokosok a községnek ajándékozták. Amikor

1908-ban a Lipták gyár egyetlen tagban felvásárolta a vasútvonalhoz közel eső hatalmas területet, Bókay megváltotta a községtől az ide eső utcák és terek területét, cserébe a Rendessy telepi óvodaépítés céljára adott át telkeket.

Az első iskolaépület elhelyezése

Pusztaszentlőrinc első, új középületének elhelyezése nagyon fontos kérdés volt, hiszen növelte a környező telkek értékét. 1900-ban az örökösök még visszaléptek a családiházépítő egyesület javára. De miután számukra kedvezőtlen döntés született, Bókay nemcsak megújította a korábbi ajánlatot, már ingyen telket felajánlva, hanem a minisztérium támogatását is megszerezte. Az iskola 1903-ban a Bókaytelep közepén épülhetett fel.

Pusztaszentlőrinc önállósítása

1899-től Bókay, mint a Szentlőrinci Polgári Kör egyik alapítója és elnöke, több fórumon is fellépett Pusztaszentlőrinc önálló községgé szerveződésének érdekében. 1900 márciusában a megyei szolgabíró elnökletével tárgyalnak a kispesti képviselőtestületben Pusztaszentlőrinc önálló községgé válásáról. Ehhez szükséges volt, hogy az állami egyenes adót fizetők *„azon része kívánja, akik az egyenes adónak több, mint a felét fizetik”*. Bókay javaslatára a gyűlést vasárnap tartották, hogy így a birtokosok többségét alkotó *„javarészt szegény munkások”* el tudjanak menni.

Az önálló község megalakulásának folyamatát a határviták is lassították. Bókay már a századfordulón javasolta határvonalnak a vasútvonalat. Csak az 1908-as szavazáson dőlt el a végleges határ, mely nagyrészt megegyezett Bókay javaslatával.

Bár Bókay Árpád 1905-től nem vett részt a korábbi intenzitással a helyi közéletben, a Polgári Kör díszelnökeként továbbra is emblematikus személyisége maradt a formálódó településnek, mely 1910-ben nyerte el a községi rangot. 1919-ben bekövetkező haláláig szívesen töltötte idejét az új községben álló családi ingatlanban. A család kedvelt tartózkodási helye volt a lőrinci nyaraló, hatalmas, parkszerű kertjébe különleges növényeket, fákat ültettek, tenispályát építettek. Itt nőttek fel a Herrich unokák, szívesen pipázott a ház előtti padon Bókay Árpád.